

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

MAIN TRENDS OF THE DEVELOPMENT OF EDUCATION IN EUROPEAN UNION

Стаття присвячена висвітленню основних тенденцій розвитку освіти в Європі. Визначено основні цінності, на яких будується система освіти в країнах ЄС (повага до людської гідності, свобода, демократія, рівноправність, правова держава та дотримання прав людини, плюралізм, толерантність, справедливість, солідарність). Однією із найяскравіших особливостей університетів західних країн є поєднання освіти з наукою. Установлено, що формування загальноєвропейської ідентичності ґрунтується на розвитку громадянської компетенції (civic competence), здатності громадян до усвідомлення та прийняття особистої відповідальності перед суспільством. Узагальнено основні підходи до організації освітнього процесу в країнах ЄС (двохрівнева структура вищої освіти; єдина система наукових ступенів, бюджетне навчання з ECTS-системою заєднаних одиниць, що складається з кредитів; обрання модулів за власним бажанням; активне впровадження міжнародних обмінів та практики для мобільності студентів, аспірантів та викладачів). Відповідно до Рекомендацій Європейської комісії «Про ключові компетенції для навчання протягом усього життя» узагальнено основні компетенції, якими має оволодіти здобувач освіти закладів вищої освіти в ЄС (грамотність; мовні компетенції; математичні компетенції, а також компетенції в галузі науки і техніки, інженерії; цифрова компетентність; компетенції у сфері соціалізації та навчання; громадянська компетенція; підприємницька компетенція; культурна компетентність). З'ясовано, що соціальний та емоційний розвиток здобувачів освіти спрямовано на формування знань, навичок та відносин, пов'язаних із турботою про інших людей, управлінням своїми емоціями, прийняттям рішень та налагодженням позитивної взаємодії з іншими людьми та реалізується через такі напрямки як самосвідомість, самоврядування, соціальна свідомість, навички взаємин з людьми, навички вирішення міжособистісних конфліктів, звернення за допомогою у разі потреби, підтримки здорових відносин, що ґрунтуються

на позитивних факторах; відповідальне прийняття рішень.

Ключові слова: освіта, Європейський союз, здобувачі освіти, компетенції.

The article is devoted to highlighting the main trends in the development of education in Europe. The main values on which the education system in the EU countries are based are defined (respect for human dignity, freedom, democracy, equality, the rule of law and respect for human rights, pluralism, tolerance, justice, and solidarity). One of the features of universities in Western countries is the combination of education and science. It is established that the formation of a European identity is based on the development of civic competence, the ability of citizens to realize and accept personal responsibility. The main approaches to the organization of the educational process in the EU countries are presented (two-level structure of higher education; a single system of scientific degrees, budgetary education with the ECTS system of credit; choosing modules according to one's own wishes; active implementation of international exchanges and practices for student mobility). According to the Recommendations of the European Commission "On Key Competences for Lifelong Learning" the main competences of a student of higher education institutions in the EU are summarized (literacy competence; languages competence; mathematical competence and competence in the scientific, technological, engineering sphere; digital competence; personal, social and academic competence; civic competence; entrepreneurial competence; cultural awareness and self-expression competence). It is found that the social and emotional development of students is aimed at the formation of knowledge, skills and relationships related to caring for other people, managing their emotions, making decisions and establishing positive interaction with other people and is implemented through such areas as self-awareness, self-governance, social awareness, interpersonal skills, interpersonal conflict resolution skills, seeking help when needed, maintaining healthy relationships based on positive factors; responsible decision-making.

Key words: education, European Union, education seekers, competences.

УДК 37.013.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/65.1.2>

Котова А.В.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
професійного спрямування
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Ленська О.О.,

канд. філол. наук,
доцент кафедри іноземних мов
професійного спрямування
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Основні сучасні тенденції розвитку освіти в країнах Західної Європи, так само як і в більшості інших країн світу, спрямовані на забезпечення освітніх потреб окремої особистості, а також потреб суспільства в контексті пріоритетних явищ суспільного розвитку

В основі перетворень у національних системах освіти європейських країн є процеси інтернаціоналізації, що мають на меті впровадження міжнародного виміру в освітні системи навчальних закладів, та глобалізації, пов'язаної з розвитком ринку світових освітніх послуг, формуванням спільних цінностей, підходів та вимог до реалізації процесу освіти,

орієнтованих на розвиток ключових особистісних компетентностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що науковці неодноразово зверталися до вивчення систем освіти різних країн Європейського Союзу. Так, загальну характеристику освітніх систем в ЄС було проаналізовано С.Сисоєвою і Т. Кристопчук, Компетенції ЄС в освітній сфері представлено у роботі В. Колесник, стратегії європейського співробітництва у галузі освіти і навчання у 2021–2030 рр. узагальнено О. Локшиною.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом із тим, у науковій літературі недостатньо представлено узагальнення

тенденцій розвитку освітнього простору ЄС як єдиної системи.

Мета статті. Висвітлити основні тенденції розвитку освіти в Європейському Союзі.

Виклад основного матеріалу. Освітні системи країн, що входять до ЄС, відрізняються різноманітністю, проте в основному ґрунтуються на спільних цінностях. Основні цінності Європейського союзу, що об'єднують системи освіти окремих країн, відображені в Лісабонському договорі (2009) [1]. Це, перш за все, повага до людської гідності, свобода, демократія, рівноправність, правова держава та дотримання прав людини, плюралізм, толерантність, справедливість, солідарність. Розвиток інтеграційних процесів у ЄС природним чином пов'язаний із формуванням загальних орієнтирів європейської ідентичності.

Культурологічна модель формування європейської ідентичності (culture model of European identity formation) передбачає формування європейської ідентичності на основі сприйняття та виконання індивідуумами низки певних соціальних та правових норм. Основним механізмом реалізації цієї моделі є соціалізація особистості у суспільстві. Структурна модель передбачає виховання почуття спільності та єдності з Європою та європейцями в руслі єдиної соціальної взаємодії та спілкування з іншими людьми [7].

Формування загальноєвропейської ідентичності ґрунтується на розвитку громадянської компетенції (civic competence) або здатності громадян до усвідомлення та прийняття особистої відповідальності перед суспільством. Фактично це означає можливість повною мірою брати участь у громадянському та соціальному житті суспільства, ефективно взаємодіяти з іншими особистостями в особистих чи суспільних інтересах. Ця компетенція передбачає: здатність до критичного осмислення основних подій у національній, європейській, світовій історії та інформації, що розповсюджується ЗМІ; розуміння механізмів європейської інтеграції та формування європейської ідентичності у контексті національних культур; усвідомлення різноманітності та культурної самобутності країн Європи та конструктивна участь у громадських заходах.

В освіті структурною базою та мотиваційною силою актуальних для нашого часу реформ став Болонський процес (1999), згідно з яким Європа стає єдиним простором, відкритим для кожного, з ідентичними принципами навчання та оцінки знань у кожній країні, а саме:

- двоохвівневою структурою вищої освіти – бакалавратом та магістратурою;
- єдиною системою наукових ступенів, зокрема до наукових рівнів включено: ВА (бакалавр), МА (магістр), Ph.D. (кандидат наук), Dr. (доктор);
- бюджетне навчання в Європі з ECTS-системою залікових одиниць, що складається

з кредитів, визначену кількість яких має набрати кожен студент на кожному рівні навчання. У системі європейської освіти liberal arts студент вибирає модулі за власним бажанням, отже розклад занять, як і графік іспитів є в основному індивідуальним. Все це мотивує студента, але водночас потребує підвищеного самоконтролю;

- міжнародні обміни та практики для мобільності студентів, аспірантів та викладачів. На практиці – це можливість присвятити один семестр навчанню у будь-якій іншій країні. Спільні програми вузів та академічні обміни підтримуються фінансово, а тим, хто в них бере участь, можуть надати освітній ступінь відразу два або навіть більше вищих навчальних заклади.

Для того, щоб зрозуміти, у чому специфіка європейського підходу до навчання студентів, досить зіставити те, уявлення про те, що є університет, проявляється у фразі «викладання-дослідження» («teaching-research»).

Дослідження проводить кожен університет, і цьому навчають не лише майбутніх наукових співробітників. Європейський студент повинен вміти застосовувати навички дослідження не тільки в рамках у професії, а й у повсякденному житті. Критичне мислення, самостійність безперервно пов'язані з визначенням майбутнього кар'єрного успіху.

Отже, західний погляд на навчання у вищому навчальному закладі є підготовкою до гармонійного життя на основі професійної кваліфікації, а науково-дослідна робота, це практичні проекти, орієнтовані насамперед на майбутню роботу.

Цю орієнтацію активно підтримують усі європейські держави. Наприклад, блок стратегічної програми «Європа 2020» «Рух молоді» підвищує результативність систем європейської освіти, інтегруючи ланцюжок середня школа – коледж – університет і створює відкритий європейський ринок праці. Таким чином, працює розгалужена система працевлаштування тих, хто навчається у європейських навчальних закладах, що безперечно є позитивним фактором.

Незважаючи на дотримання загальних тенденцій болонського курсу, кожна країна втім зберігає певні особливості своєї власної, національної системи.

Важливою особливістю є те, що, на відміну від вітчизняних ЗВО навчальні плани університетів Західної Європи не обмежують чітко терміни навчання. Студенти навчаються від 3 до 6 років, але і в ці межі укладаються не всі, багато хто випускається лише через 10 років.

Відповідно до Рекомендацій Комісії європейських співтовариств «Удосконалення компетенцій у XXI столітті: програма європейської співпраці в школах» (2008) основними потребами та одночасно новими можливостями для життя

підростаючого покоління є економічні та соціальні зміни, що відбуваються у світі, що потребують удосконалення в ході процесу здобуття освіти: лінгвістичних, міжкультурних, підприємницьких та інших життєвих компетенцій [4].

Оскільки в майбутньому молодь буде зайнята у сферах діяльності, які сьогодні ще навіть не існують, особливо значущим стає розвиток творчих здібностей та потенціалу особистості до інноваційної діяльності. Згідно з згаданими рекомендаціями, освоєння ключових для життя компетенцій починається з ранніх років, коли діти «навчаються» («learn to learn»).

Цей процес має на увазі критичне осмислення цілей навчання, розвиток самодисципліни, готовність працювати автономно та в колективі, самостійний пошук необхідної інформації, у тому числі з використанням інформаційних технологій.

У Рекомендаціях Європейської комісії «Про ключові компетенції для навчання протягом усього життя» (2018) відображено вісім ключових особистісних компетенцій, які відповідають потребам сталого економічного зростання, соціальної згуртованості та подальшого розвитку демократичної культури у країнах-учасниках ЄС [5].

Ключові компетенції розвиваються з раннього дитинства протягом усього життя у процесі реалізації формальної, неформальної та інформальної освіти. Для цілей цього документа компетенції визначено як сукупність знань, навичок та відносин (attitudes).

При цьому відносини (attitudes), як зазначено в документі, відображають умонастрій особистості, її схильність діяти чи реагувати тим чи іншим чином на оточуючих людей, ідеї чи життєві ситуації.

До ключових компетенцій, згідно з Рекомендаціями, віднесено:

- грамотність;
- мовні компетенції;
- математичні компетенції, а також компетенції в галузі науки і техніки, інженерії;
- цифрова компетентність;
- компетенції у сфері соціалізації та навчання;
- громадянська компетенція;
- підприємницька компетенція;
- культурна компетентність [5].

Для розвитку у дітей та молоді ключових компетенцій виникає потреба у гнучкому середовищі навчання в освітніх організаціях. Саме таке середовище генерує нові інноваційні педагогічні методи, що ґрунтуються на міждисциплінарному підході та індивідуалізації освітніх траєкторій, що вимагає, у свою чергу, удосконалення компетенцій вчителів та залучення до освітнього процесу всіх зацікавлених учасників освітнього процесу.

Основою міждисциплінарного підходу до навчання («cross-discipline approach»), багато

в чому співзвучного з підходом, заснованому на залученні всіх можливих ресурсів до освітнього процесу («whole school approach»), є партнерство між різними рівнями та суб'єктами освіти [5].

Особлива увага приділяється співпраці освітніх організацій з роботодавцями, організаціями зі сфери мистецтва, спорту, молодіжними некомерційними організаціями, вищими навчальними закладами, науковими організаціями, взаємодії між школами різних типів і рівнів [2].

Соціальний та емоційний розвиток здобувачів освіти спрямований на формування знань, навичок та відносин, пов'язаних із турботою про інших людей, управління своїми емоціями, прийняттям рішень та налагодженням позитивної взаємодії з іншими людьми [3]. Соціально-емоційне навчання реалізується у руслі наступних основних напрямів:

- самосвідомість (self-awareness) – робота над самооцінкою, виявленням та прийняттям своїх емоцій, усвідомленням власних інтересів;
- самоврядування (self-management) – робота над тим, що допомагає набуту душевної рівноваги, позбутися стресу, правильно висловити свої емоції та долати перешкоди, встановлювати цілі власного навчання та складати плани їх досягнення;
- соціальна свідомість (social awareness) – робота над тим, щоб приймати інших такими, якими вони є, розвиток співчуття до інших людей;
- навички взаємин з людьми (relationship skills) – навички вирішення міжособистісних конфліктів, звернення за допомогою у разі потреби, підтримки здорових відносин, що ґрунтуються на позитивних факторах;
- відповідальне прийняття рішень (responsible decision-making) – прийняття рішень виважено, на основі оцінки супутніх факторів та усвідомлення наслідків.

Сучасні тенденції розвитку освіти в країнах ЄС пов'язані з процесами інтеграції, інтернаціоналізації та глобалізації та спрямовані на гармонізацію національних систем освіти, формування спільних цінностей, підходів та вимог до реалізації освітнього процесу у контексті розвитку ключових особистісних компетенцій із самого раннього віку протягом усього життя.

Для розвитку ключових компетенцій необхідне гнучке середовище навчання, здатне генерувати нові інноваційні педагогічні методи та технології, що ґрунтуються на міждисциплінарному підході та індивідуалізації освітніх траєкторій.

У цьому контексті, зокрема, розглядаються методи вивчення проектного, змішаного, ігрового, експериментального та трудового навчання, технології соціально-емоційного та феноменно-орієнтованого навчання.

Інтеграційні процеси в освітніх системах країн ЄС спрямовані, у тому числі, на формування

загальноєвропейської ідентичності під час виховання почуття спільності з Європою та європейцями та засвоєння у процесі утворення соціальних та правових норм.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Лиссабонська угода про Європейський союз. Право Європейського Союзу. URL: <http://eulaw.eu/treaties/teu>.

2. A whole school approach to Tackling Early School Leaving. Erasmus+. EU's programme to support education, training, youth and sport in Europe. URL: <http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/360e3a02-40e9-4c17-b4f9-ca552f0cd970/A%20Whole%20School%20Approach.pdf>

3. Hirkić M. Social and Emotional Learning: Can Goodness be Taught? Youth time magazine. URL: <http://youth-time.eu/content/articles-2/social-and-emotional-learning-can-goodness-be-taught/>

4. Improving competences for the 21st Century: An Agenda for European Cooperation on Schools.

Communication from the commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the religions. Commission of the European Communities. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0425:FIN:EN:PDF>.

5. Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning. European Commission. Brussels. URL: <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/EN/COM-2018-24-F1-EN-ANNEX-1-PART-1.PDF>

6. Silander P. Phenomenon based learning. 2015. Phenomenal Education. Site for educational leaders, policy makers, school principals and teachers. URL: <http://www.phenomenaleducation.info/phenomenon-based-learning.html>

7. The Development of European Identity/Identities: Unfinished business: Policy review. European Commission. 2012. URL: https://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/policy_reviews/development-of-european-identity-identities_en.pdf.